

พัฒนาการและสภาพปัจจุบันของรูปแบบการแสดงเพลงโคราช
Development and Current Condition of Korat Folk Song
(Pleng Korat) Performance Format

รัฐบุรุษ คุ่มทรัพย์¹
พัฒนศิลป์ สำเร็จรัมย์²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการจากอดีต สภาพปัจจุบัน และการคงอยู่ของรูปแบบการแสดงเพลงโคราช เป็นการวิจัยเชิงสำรวจและเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ โดยการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วมจากสถานการณ์จริงการแสดงเพลงโคราชดั้งเดิม เพลงโคราชแก่นและเพลงโคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชซิ่ง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ หมอเพลงโคราชจากคณะเพลงโคราชในจังหวัดนครราชสีมา และนักวิชาการหรือผู้ศึกษาด้านเพลงโคราช โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ วิทยานิพนธ์ สิ่งตีพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร สืบค้นจากอินเทอร์เน็ต และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา รูปแบบและวิวัฒนาการของเพลงโคราช โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการแสดงเพลงโคราชแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) เพลงชาวบ้าน สำหรับเล่นในยามว่างงานหรือเพื่อความสนุกสนาน เช่น การลงแขกในการทำนา ลักษณะคือไม่ต้องมีพิธี ไม่ต้องสร้างเวที หรือ “โรงเพลง” และไม่มีการแต่งกายแบบหมอเพลงอาชีพ 2) เพลงอาชีพ เป็นการแสดงในงานฉลองหรือสมโภชต่างๆ เช่น งานบวชนาค ทอดกฐิน งานประจำปี หรือเล่นแก่น โดยผู้ประกอบอาชีพเพลงโคราชนี้เรียกว่า “หมอเพลง” ซึ่งการแสดงจะเป็นแบบพิธีการ มีเวที การแต่งกายตามแบบของหมอเพลงและมีการไหว้ครู เป็นต้น รูปแบบในลักษณะนี้หมอเพลงจะได้รับค่าตอบแทนและมีการว่าจ้างให้แสดง จุดเปลี่ยนสำคัญของเพลงโคราชคือ การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี การรวมตัวกันจัดตั้งเป็นคณะเพลงโคราชเพื่อปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง การเข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจเพื่อสร้างความเข้มแข็งและพลังต่อรอง การก่อตั้งสมาคมเพลงโคราช เพื่ออนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงเพลงโคราชโดยเฉพาะการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นใหม่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเป็นเพลงโคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชซิ่ง ซึ่งมีรูปแบบการแสดงคล้ายกับการแสดงของวงดนตรีลูกทุ่ง หมอลำ แต่เป็นการผสมผสานการเล่นเพลงโคราชแบบดั้งเดิมเข้าด้วย ลักษณะคือจัดเวทีคล้ายเวทีแสดงคณะเพลงลูกทุ่ง มีการจัดและตกแต่งเวทีให้สวยงาม มีการจัดระบบแสง สี เสียง ให้เป็นที่สนใจของชม (ขนาดของเวทีและอุปกรณ์ประกอบอื่นๆ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงกับ ผู้ว่าจ้าง) ใช้เครื่องดนตรีสากลมาประกอบการแสดง จัดให้มีหางเครื่องหรือนักเต้นประกอบการแสดงด้านหน้าเวที มีการนำเพลงลูกทุ่งหรือกลอนหมอลำมาใช้ในการแสดง หรือประยุกต์ใช้ภาษาโคราชในการร้อง

ปัจจุบันเพลงโคราชแบบดั้งเดิมได้รับความสนใจโดยเฉพาะเพลงโคราชแก่นท้าวสุรนารี อันเป็นความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา การแสดงในงานต่างๆ ผู้ว่าจ้างส่วนใหญ่สนใจจำคณะเพลงโคราชซิ่ง และมีบางงานให้แสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิมก่อนการแสดงเพลงโคราชซิ่งในเวทีเดียวกัน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเพลงโคราช คือ สภาพเศรษฐกิจและอิทธิพลของสื่อต่างๆ ที่ส่งผลต่อรสนิยมของกลุ่มผู้ฟังรุ่นใหม่ ประกอบกับกระแสการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยโลกาภิวัตน์

คำสำคัญ : พัฒนาการและสภาพปัจจุบัน รูปแบบการแสดง เพลงโคราช

¹ รองศาสตราจารย์ สาขารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยนครราชสีมา

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยนครราชสีมา

Abstract

The purpose of this research was to study the development from the past up to the present and the existence of the Korat Folk Song (Pleng Korat). It is a survey and qualitative research which collected primary data by non-participants observing the real situation of traditional Korat Folk Song (Pleng Korat), Korat Folk Song for thanking-goddess rituals (Pleng Korat Kaebon) and Applied Korat Folk Song (Pleng Korat Sing). The in-depth interviews were used with informants; the performers (Mo Pleng) of Pleng Korat groups in Nakhon Ratchasima and academics who study Pleng Korat collected secondary data; academic papers, theses, books, textbooks, publications such as newspapers and journals on the internet. Data content analysis, format, and evolution of Pleng Korat used the research methods in Anthropology. The result showed that Pleng Korat performance formats which were classified into 2 types: 1) Pleng Chao Ban means songs for people played during their free time or for fun such as gathering rice (Long Kaek) without a ceremony or a music hall (Rong Pleng) and not dressing like professional performers (Mo Pleng) 2) Pleng Archeep (career song) means the song performance in the festival or the celebration such as ordination, Kathina, annual fairs or the fulfillment of one's vow (Kaebon) by the Korat Folk Song performers (Mo Pleng) which is a performance on a ceremonial stage, dressed as Pleng Korat performers (Mo Pleng) and with the ceremony to pray to the teacher (Wai Kru). The Pleng Korat performers are paid for the performance. A major turning point of Pleng Korat resulted from various factors, including the construction of the statue of Thao Suranaree, incorporation of forming Pleng Korat group to adapt to the changes, and approaching business processes to strengthen and bargain power. The foundation of Pleng Korat association was to conserve and preserve performing arts, especially convey Pleng Korat to the young generation. Changing the performance format to be Applied Korat Folk Song (Pleng Korat Sing) was similar to the performance of the country band or Mor-Lam band (northeastern-style band), combined the performance of traditional Pleng Korat. The performance stage was similar to the country band stage, which had the decoration, light and sound, music instruments, and dancers to attract the audiences (stage size and other equipment based on an agreement with the employer). The performers applied country music and poem or Korat dialect to sing in the performance.

Currently, traditional Pleng Korat is very interesting, especially for thanking-goddess rituals to the statue of Thao-Suranaree. It is people's belief and practice for long time. Traditional Pleng Korat is sometimes performed before Pleng Korat Sing on the same stage. The important factors which affect Pleng Korat are the economic conditions and the influence of the media which affects the tastes of new generation audiences and the current changing era of globalization.

Keywords: Development and current condition, performance format, Pleng Korat

บทนำ

เพลงโคราช ถือเป็นสื่อที่ดำรงคงความเป็นอัตลักษณ์และบ่งบอกตัวตน “ความเป็นโคราช” ที่ชัดเจนผ่านการใช้ภาษาถิ่นและสำเนียงเสียงในการว่าเพลง เพลงโคราชเป็นเพลงปฎิพากย์ยาว คือเป็นเพลงร้องโต้ตอบระหว่าง

ชาย หญิง มีความยาวหลายบทในการร้องโต้ตอบแต่ละครั้ง มักเล่นเป็นลำดับขั้นตอน เมื่อฝ่ายหนึ่งร้องจบ อีกฝ่ายหนึ่งก็จะร้องแก้เป็นข้อ ๆ ไม่จำกัดความยาว รูปแบบและเนื้อหาของเพลงลักษณะคล้ายเพลงพื้นบ้านของภาคกลาง แต่ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ นิยมร้องเล่นกันในงานบุญและเทศกาลต่างๆ ผู้เล่นประกอบด้วยหมอลำเพลงชายหญิงฝ่ายละ 2 คน ว่าเพลงโต้ตอบกันมีท่วงทำนองและการขับร้องเป็นสำเนียงโคราช สถานที่เล่นนิยมสร้างเป็นเวทีที่ไต่สูงที่เรียกว่า “โรงเพลง” การเล่นเพลงส่วนมากนิยมเล่นกันในเวลากลางคืนไปจนถึงรุ่งเช้า เนื้อหาของเพลงโคราชมีหลายรส ทั้งคำสั่งสอน คำตำ กระทบกัน เปรียบเปรย และกล่าวเป็นนัยถึงเรื่องเพศ เป็นการใช้ภาษาเชิงสัญลักษณ์ และการใช้คำตรงๆ จนคนที่ไม่ชินกับเพลงภูพานพื้นบ้าน ฟังไม่ได้ เพราะเห็นว่าหยาบโลนจนเกินไป ถ้าผู้ฟังเพลงชอบใจจะโห่-ฮิ้ว แทนการปรบมือให้และเนื้อหาของเพลงโคราช จะเกี่ยวข้องกับเรื่องสุภาพชน และคำสั่งสอน เจตคติต่อสังคม ความเชื่อถือ และค่านิยม ความเป็นอยู่ อาชีพและสภาพสังคม วรรณคดีไทย นิทานพื้นบ้านและนิทานชาดก ประวัติศาสตร์และวีรสตรีไทย การใช้ปฏิภาณไหวพริบในการพูดจาโต้ตอบกัน ความรักและด้านหลักธรรม คำสอนทางพระพุทธศาสนา เนื้อหาของเพลงโคราชในการแสดงจะขึ้นอยู่กับโอกาสที่จะเล่นและบางครั้งขึ้นอยู่กับเจ้าภาพที่ว่าจ้างไปแสดงเป็นผู้กำหนดว่าจะให้เล่นเรื่องอะไร หมอลำเพลงรุ่นเก่าจะเน้นเรื่องการใช้ปฏิภาณไหวพริบ นิทานชาดกและเครื่องครัดมากในเรื่องสอนศีลธรรม หมอลำเพลงรุ่นใหม่มักจะเล่นตามคำเรียกร้องของผู้ฟัง และบางคนไม่เคร่งครัดในเรื่องศีลธรรมนัก นอกจากเพลงโคราชแล้ว เพลงพื้นบ้านอื่นๆ ที่ปรากฏในจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ เพลงกล่อมลูกหรือเพลงกล่อมเด็ก เป็นเพลงที่ใช้ประกอบการร้องเห่กล่อม เพื่อให้เด็กนอนหลับ เพลงกลองยาว เป็นเพลงประกอบในงานรื่นเริงต่าง ๆ ซึ่งจะมีการเล่นตามเทศกาลในช่วงต่าง ๆ มีท่วงทำนองสนุกสนาน เร้าใจ ได้รับอิทธิพลมาจากภาคกลาง เนื้อร้องเป็นทำนองเกี่ยวพาราสี กระเช้าเข้าเหย้า เพลงเข้บั้งไฟ เป็นเพลงประกอบงานรื่นเริงในเทศกาลแห่เทียน ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากเพลงเข้บั้งไฟของชาวอีสานใต้ เพลงแห่นางแมว เป็นเพลงร้องประกอบประเพณีแห่นางแมว อันเป็นความเชื่อของประชาชน ถ้าปีใดเวลาล่วงถึงเดือน 7 เดือน 8 แล้วฝนยังไม่ตกต้องตามฤดูกาลก็จะมีการแห่นางแมวขอฝน เพลงปี่แก้ว เป็นเพลงเกี่ยวพาราสี (ปี่แก้วทำด้วยไม้รวกเล็ก ๆ ลั่นปี่ทำด้วยทองเหลืองเวลาเป่ามีเสียงไพเราะ) เพลงเพ็ชระ เป็นเพลงลักษณะเดียวกับเพลงปี่แก้ว แต่เนื้อหาหยาบกว่า เครื่องดนตรีประกอบการเล่นคือ “เพ็ชระ” หรือ เรไร หรือ จ้องหนอง ทำด้วยไม้ไผ่หรือเหล็ก เวลาตีจะต้องอมปลายข้างหนึ่งไว้ในปาก อาศัยกระพุ้งแก้มและลิ้นช่วยในการทำเสียงทุ้ม เสียงแหลม ถ้าตีโดยไม่อมไว้ในปากจะได้ยินเสียงดังหวิว ๆ เท่านั้น เพลงเหม่งเหม่ง เป็นเพลงบรรเลงของวงดนตรีพื้นบ้านที่ใช้ประกอบพิธีศพ สาเหตุที่เรียกว่าเพลงเหม่งเหม่งเพราะเรียกตามเสียงฆ้อง และเสียงกลองที่ได้ยินขณะที่บรรเลง นอกจากเครื่องดนตรีทั้งสองแล้ว ยังมีปี่เป็นเครื่องดนตรีให้ทำนองด้วย เพลงลากไม้ เป็นเพลงเพื่อประกอบการทำงานลากไม้ของคนสมัยก่อน บางทีเรียกว่าเพลงช้าโกรก ในสมัยก่อนเมื่อวัดจะมีการสร้างกุฏิหรือศาลาการเปรียญ ชาวบ้านในระแวกนั้นจะนัดกันไปโคก เพื่อลากเสาซุงมาจากป่า เพลงเข็ด เป็นเพลงประกอบการละเล่นในเทศกาลสงกรานต์ ในเทศกาลสงกรานต์นิยมเล่นสบ้าและช้าเจ้าหงส์ ในตอนเย็นมีการเล่นไกวชิงช้า ชักขา (ชักเย่อ) ตอนค่ำจะเล่นแม่ศรีนางกะโหลก บางแห่งมีเพลงโคราช รำโชน แล้วแต่ท้องถิ่น (นาก สุปงกช (ขุนสุปงกชศึกษากร), 2520)

ตำนานการเกิดเพลงโคราชไม่มีหลักฐานใดที่ยืนยันได้อย่างชัดเจน ที่ปรากฏอยู่และบอกกล่าวต่อ ๆ กันมาเป็นเพียงการบอกเล่าของผู้รู้และหมอลำเพลงรุ่นเก่า อย่างไรก็ตามจากการศึกษาค้นคว้าและเอกสารเผยแพร่ต่างๆ ได้ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับตำนานเพลงโคราช ดังนี้

1. เพลงโคราชที่ปรากฏในตำนานเพลงโคราชเนื่องจากเพลงโคราชเป็นวัฒนธรรมมุขปาฐะ (Oral Literature) ถ่ายทอดด้วยวิธีการปากต่อปากและการสังเกตจดจำจากครูเพลงถึงศิษย์ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันปรากฏที่มาของเพลงโคราชว่ามีกำเนิดมาจากตำนานเพลงโคราช 2 ตำนาน คือ

ตำนานที่ 1 กล่าวว่า เพลงโคราชเกิดขึ้นเพราะพระยาเข้มเพชรได้ไปเจริญสัมพันธไมตรีที่ประเทศอินเดีย ได้นำศิลปะการร้องรำมาจากอินเดียมาเผยแพร่ 3 ประเภทคือ ลิเก ลำตัด และเพลง โดยเพลงนั้นได้มอบให้ นายจัน บ้านสก ซึ่งเป็นชาวโคราชรับไปเผยแพร่ที่เมืองโคราช ซึ่งนายจันได้นำเพลงมาต่อเติมเสริมแต่งจนเป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่

ชาวโคราช เรียกว่า เพลงโคราช

ตำนานที่ 2 ผู้รู้และหมอลำเพลงเล่าให้ฟังว่า มีนายพรานคนหนึ่งชื่อเพชรน้อยออกไปล่าสัตว์ในป่าเขตบ้านหนอง
บุญนาค อำเภอโชคชัย (ปัจจุบันคืออำเภอหนองบุญมาก) จังหวัดนครราชสีมา คืนหนึ่งนายพรานเพชรน้อย ไปพบลูกสาว
พญานาคขึ้นมาจากหนองน้ำมานั่งร้องเพลงคนเดียวพรานเพชรน้อย ได้ยินเสียงจึงแอบเข้าไปฟังใกล้ ๆ และเกิดประทับใจ
ในความไพเราะและเนื้อหาของเพลง จึงจำเนื้อและทำนองมาร้องให้คนอื่นฟัง ลักษณะเพลงที่ร้องเป็น เพลงก้อม หรือ
เพลงคู่สอง

จากตำนานทั้งสองดังกล่าว จะเห็นว่ามีแตกต่างกันในด้านการกำเนิดแต่มีข้อที่ตรงกันคือที่กล่าวว่าเพลงโคราช
ระยะแรกเล่นแบบเพลงก้อม

2. สันนิษฐานว่าเพลงโคราชมาจากการลอกเลียนแบบจากเพลงพื้นบ้านภาคกลางอาจเป็นเพราะเพลงโคราช
มีรูปแบบและวิธีการเล่นเพลงคล้ายกับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง เช่น เพลงฉ่อย ความคล้ายคลึงกันส่วนหนึ่งเป็นเพราะ
ลักษณะเพลงโคราชเป็นเพลงร้องโต้ตอบชาย หญิง เช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านภาคกลางดังกล่าวข้างต้น และอีกประการ
หนึ่งเป็นเพราะเพลงโคราชเป็นเพลงมีขั้นตอนในการเล่นเพลงเป็นลำดับชัดเจน มีเนื้อหาของเพลงที่ใกล้เคียงกันหรือไม่
ใช้เครื่องดนตรีประกอบจังหวะซึ่งเหมือนกันกับเพลงฉ่อย

3. เพลงโคราชวิวัฒนาการมาจากการเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอนของคนในสังคมสมัยก่อนกลายมาเป็นเพลงก้อม
และเพลงโคราชตามลำดับ

รูปแบบการแสดงเพลงโคราชจากอดีตจนถึงปัจจุบัน อาจแบ่งได้ดังนี้ เพลงโคราชแบบดั้งเดิม เพลงโคราชแก่น
และเพลงโคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชชิง ดังต่อไปนี้

1. เพลงโคราชแบบดั้งเดิม เป็นเพลงที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งเป็นเพลงโต้ตอบ ลักษณะเป็นการแสดงแบบ
พื้นบ้านดั้งเดิมทั้งรูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเล่น ผู้ชมส่วนใหญ่มักเป็นผู้สูงอายุเพราะมีเนื้อหาค่อนข้างฟังยาก ต้อง
ตีความโดยมีเนื้อหาจะแสดงถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมแง่มุมต่างๆ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา มีการเล่นเป็นเรื่องราว
และเป็นขั้นตอน รวมทั้งแทรกความสนุกสนานไว้ในรูปความบันเทิงขึ้นอยู่กับภูมิภาคไหวพริบของหมอลำ

2. เพลงโคราชแก่น เริ่มเป็นที่นิยมภายหลังการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เมื่อปี พ.ศ.2477 จากความเชื่อที่ว่า
ท้าวสุรนารีชอบฟังเพลงโคราช และถ้าบทนำด้วยเพลงโคราชก็จะประสบความสำเร็จตามที่บนไว้ รูปแบบการแสดงเพลง
โคราชแก่นเหมือนเพลงโคราชแบบดั้งเดิม แต่มีข้อจำกัดคือ เวลาที่ใช้ในการแสดงมีจำกัด เช่น ครึ่งชั่วโมงถึงหนึ่ง
ชั่วโมง

3. โคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชชิง มีรูปแบบการแสดงคล้ายกับการแสดงของวงดนตรีเพลงลูกทุ่ง หมอลำ
แต่เป็นการผสมผสานการเล่นเพลงโคราชแบบดั้งเดิมเข้าด้วย ลักษณะคือจังหวะที่คล้ายเวทีแสดงคณะเพลงลูกทุ่ง มีการจัดและ
ตกแต่งเวทีให้สวยงาม มีการจัดระบบแสง สี เสียง ให้เป็นที่สนใจของชม (ขนาดของเวทีและอุปกรณ์ประกอบอื่นๆ ขึ้นอยู่กับ
ข้อตกลงกับ ผู้ว่าจ้าง) ใช้เครื่องดนตรีสากลมาประกอบการแสดง จัดให้มีทางเครื่องหรือนักเต้นประกอบการแสดง
ด้านหน้าเวที มีการนำเพลงลูกทุ่งหรือกลอนหมอลำมาใช้ในการแสดง หรือประยุกต์ใช้ภาษาโคราชในการร้อง

ในสมัยก่อนเพลงโคราชเป็นที่นิยมมาก เพราะการแสดงมหรสพ ที่เป็นหัวใจของงานฉลองสมโภชใด ๆ ก็ตาม
จะมีเพลงโคราชเพียงอย่างเดียว คนฟังเพลงก็มีเวลามาก ฟังกันตั้งแต่หัวค่ำจนรุ่งเช้า เมื่อหมอลำเล่นเพลงลา คือ ลา
ผู้ฟังลาเจ้าภาพ และเพื่อนหมอลำด้วยกัน จะมีปี่พาทย์ ฆ้อง กลอง บรรเลงรับ หมอลำจะรำตามกัน ไปยังบ้าน
เจ้าภาพ เจ้าภาพก็นำเงินค่าหมอลำมาให้ พร้อมทั้งเลี้ยงข้าวปลา อาหาร และห่อข้าว ของกินต่าง ๆ ให้เป็นเสบียง ใน
การเดินทางกลับ คนฟังจะอยู่ร่วมฟังงาน จนเสร็จสิ้นกระบวนการ จึงทยอยกลับเช่นกัน ในปัจจุบันถึงแม้ว่าเพลงโคราช
ยังได้รับการยอมรับว่าเป็นสื่อที่ดำรงคงความเป็นอัตลักษณ์และบ่งบอกตัวตนความเป็นโคราช ก็ตาม แต่เนื่องจากยุค
สมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับได้มีปัจจัยต่างๆ ได้ส่งผลกระทบต่อคงอยู่ของเพลงโคราช ซึ่งถือเป็น
ศิลปะการแสดงและวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของชาวโคราช ในทศวรรษนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความเป็นมา พัฒนาการสภาพ

ปัจจุบัน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการแสดงเพลงโคราช ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ในการอนุรักษ์และสืบสานเพลงโคราชให้ดำรงอยู่ตราบนานเท่านานสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและพัฒนาการของรูปแบบการแสดงเพลงโคราชจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. เพื่อศึกษาสภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเพลงโคราชจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
3. เพื่อประมวลสรุปพัฒนาการจากอดีตและการคงอยู่ในปัจจุบันของเพลงโคราช

เนื้อหาที่เกี่ยวข้อง

รูปแบบและพัฒนาการของเพลงโคราช

เพลงพื้นบ้านของชาวนครราชสีมาที่อยู่หลายชนิด แต่เพลงที่มีการศึกษาค้นคว้า มีการประยุกต์และมีพัฒนาการมาอย่างยาวนานมาจนถึงปัจจุบันนี้คือ เพลงโคราช ซึ่งมีความเป็นมาและพัฒนาการดังนี้ (พชร สุวรรณภาพณ์, 2544)

ระยะที่ 1 ช่วงปี พ.ศ.2456 เพลงโคราชเล่นครั้งแรกสมัยท้าวสุรนารี (ย่าโม) มีลักษณะเป็นเพลงก้อม (ก้อมเป็นภาษาโคราชและภาษาอีสาน แปลว่า สั้น เพลงก้อม หมายถึงเพลงสั้น ๆ ว่าโต้ตอบกล่าวลอยๆ ทั้งที่มีความหมายลึกซึ้ง หรือไม่มีความหมายเลยก็ได้) เนื้อหากล่าวถึงวิถีชีวิต หลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนา มีหลักฐานน้อยมาก ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ในปี พ.ศ. 2456 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เสด็จมาโคราชเพื่อทรงเปิดถนนจอมสุรางค์ยาตร์และเสด็จไปอำเภอพิมาย มีหมอลงทอนหนึ่งชื่อนายหรี บ้านสันเทียะ หรือบ้านสวนข่า ได้มีโอกาสร้องเพลงโคราชถวายจนได้รับพระราชทานยศเป็น “ขุนอภัยหรี” เพลงที่ร้องเล่นในวันนั้นมีเนื้อร้องบันทึกไว้ดังนี้

“ข้าพเจ้านายหรี	อยู่บุรีโคราช
เป็นนักเพลงหัดบ่าว	พระยากำแหง
เจ้าคุณเทศาท่านตั้ง	ให้เป็นขุนนาง...ตำแหน่ง”

อีกตอนหนึ่งกล่าวถึงการรับเสด็จว่า

“ได้สดับว่าจะรับเสด็จ	เพื่อเฉลิมพระเดชพระจอมแดนแผ่นดิน
โห่สามลาฮาสามหลั่น	เสียงสนั่นธานีินทร์” (ถาวร สูงภกข, 2526)

เนื้อหาของเพลงส่วนใหญ่เป็นเพลงก้อมหรือเพลงสั้นๆ การเล่นเพลงมีความเรียบง่ายปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ชาวบ้านเป็นทั้งผู้เล่นและผู้ฟังเพลง มักกล่าวถึงวิถีชีวิตความเชื่อ หลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนา คติสอนใจ

ระยะที่ 2 ปี พ.ศ.2457-2495 เพลงโคราชพัฒนาจากเพลงก้อม กลายมาเป็น เพลงคู่สองเพลงคู่สี่ เพลงคู่หก เพลงคู่แปด มีหมอลงทอนที่มีชื่อเสียง มีการเก็บรวบรวมหลักฐานการเล่นเพลงโคราชไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เนื้อเพลงกล่าวถึงวิถีชีวิตชาวบ้านยุคเกษตรกรรม การทำนาทำไร่ การใช้แรงงาน การพบปะเพื่อนฝูง เป็นการว่าเพลงกระทบกระเทียบ ลงปฏิภาณ เอาแพ้อาชนะกัน คล้ายกับการเล่นเพลงฉ่อยของภาคกลาง หมอลงทอนจะต้องเป็นผู้มีความสามารถสูงว่าเพลงแต่ละครั้งนาน หมอลงทอนยังไม่ได้รวมตัวกันเป็นคณะเพลง เจ้าภาพที่ต้องการหาเพลงไปเล่นจะต้องไปติดต่อว่าจ้างที่หมอลงทอนเอง ตามบ้านของหมอลงทอนให้ครบ 4 คน ซึ่งอาจจะอยู่กันคนละตำบลหรืออำเภอ

ระยะที่ 3 ปี พ.ศ.2496-2520 จากการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีขึ้นที่บริเวณหน้าประตู ชุมพล และทางการได้จัดงานเฉลิมฉลองชัยชนะของท้าวสุรนารีเป็นประจำทุกปี ความเจริญด้านการคมนาคมทำให้หมอลงทอนมีโอกาสได้พบปะ และรวมตัวกันมากขึ้น จึงมีผู้รวบรวมหมอลงทอนตั้งเป็นคณะเพลงโคราช การว่าเพลงไม่เอาแพ้อาชนะกันเหมือนแต่ก่อน ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นเวลาทีเพลงโคราชพัฒนารูปแบบมาสู่การเล่นเพลงโคราชกับ

ระยะที่ 4 ปี พ.ศ.2521-2539 กล่าวถึงสังคมเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม เนื้อหากล่าวถึงการไปทำงานที่กรุงเทพฯ

ทำงานต่างประเทศ ต่างแดน เริ่มมีเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่เพลงโคราชดั้งเดิมเริ่มหมดความนิยม

ระยะที่ 5 พ.ศ.2540-ปัจจุบัน วิถีชีวิตของชาวโคราชมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมเกษตรกึ่งอุตสาหกรรม ด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมดนตรีตะวันตก เข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้นทำให้ความนิยมของผู้ฟังเพลงเปลี่ยนไป หลายคนหันไปฟังเพลงลูกทุ่ง และเพลงตามสมัยนิยม ในขณะที่ผู้ฟังเพลงโคราชแบบดั้งเดิม ก็ลดจำนวนลงเรื่อยๆ สภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกของข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดนนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเพลงโคราชแทบทุกด้าน จึงทำให้เกิดเพลงโคราชประยุกต์ หรือ “เพลงโคราชซิ่ง” ซึ่งเป็นเพลงที่ผสมผสานวัฒนธรรมเพลงโคราชดั้งเดิมกับวัฒนธรรมดนตรีตะวันตกเข้าด้วยกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจและเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการดังนี้ เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (เก็บข้อมูลภาคสนาม) โดยการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วมจากสถานการณ์จริงการแสดงเพลงโคราชดั้งเดิม เพลงโคราชแก่น และเพลงโคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชซิ่ง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ หมอเพลงโคราชจากคณะเพลงโคราชในจังหวัดนครราชสีมา และนักวิชาการหรือผู้ศึกษาด้านเพลงโคราช โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ เอกสารสิ่งตีพิมพ์ ที่เกี่ยวกับเพลงโคราช เช่น หนังสือพิมพ์ วารสาร อินเทอร์เน็ต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหา รูปแบบและวิวัฒนาการของเพลงโคราช โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยา

สรุปผลการวิจัย

1. ความเป็นมาและพัฒนาการของรูปแบบการแสดงเพลงโคราชจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

1.1 ตำนานการเกิดเพลงโคราช

ตำนานการเกิดเพลงโคราชไม่มีหลักฐานใดที่ยืนยันได้อย่างชัดเจน ที่ปรากฏอยู่และบอกกล่าวต่อ ๆ กันมาเป็นเพียงการบอกเล่าของผู้รู้และหมอเพลงรุ่นเก่า อย่างไรก็ตามจากการศึกษาค้นคว้าและเอกสารเผยแพร่ต่างๆ ได้ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับตำนานเพลงโคราช ดังนี้

1). เพลงโคราชที่ปรากฏในตำนานเพลงโคราชเนื่องจากเพลงโคราชเป็นวัฒนธรรมมุขปาฐะ (Oral Literature) ถ่ายทอดด้วยวิธีการปากต่อปากและการสังเกตจดจำจากครูเพลงถึงศิษย์ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันปรากฏที่มาของเพลงโคราชว่ามีกำเนิดมาจากตำนานเพลงโคราช 2 ตำนาน คือ

ตำนานที่ 1 กล่าวว่า เพลงโคราชเกิดขึ้นเพราะพระยาเข้มเพชรได้ไปเจริญสัมพันธไมตรีที่ประเทศอินเดีย ได้นำศิลปะการร้องรำจากอินเดียมาเผยแพร่ 3 ประเภทคือ ลีเก ลำตัด และเพลง โดยเพลงนั้นได้มอบให้นายจัน บ้านสก ซึ่งเป็นชาวโคราชรับไปเผยแพร่ที่เมืองโคราช ซึ่งนายจันได้นำเพลงมาต่อเติมเสริมแต่งจนเป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่ชาวโคราช เรียกว่า เพลงโคราช

ตำนานที่ 2 ผู้รู้และหมอเพลงเล่าให้ฟังว่า มีนายพรานคนหนึ่งชื่อเพชรน้อยออกไปล่าสัตว์ในป่าเขตบ้านหนองขุนนาค อำเภอโชคชัย (ปัจจุบันคืออำเภอหนองบุญมาก) จังหวัดนครราชสีมา คืนหนึ่งนายพรานเพชรน้อย ไปพบลูกสาวพญานาคขึ้นมาจากหนองน้ำมานั่งร้องเพลงคนเดียว พรานเพชรน้อย ได้ยินเสียงจึงแอบเข้าไปฟังใกล้ ๆ และเกิดประทับใจในความไพเราะและเนื้อหาของเพลง จึงจำเนื้อและทำนองมาร้องให้คนอื่นฟัง ลักษณะเพลงที่ร้องเป็น เพลงก้อม หรือเพลงคู่สอง

จากตำนานทั้งสองดังกล่าว จะเห็นว่ามีความแตกต่างกันในด้านการกำเนิด แต่มีข้อที่ตรงกันคือที่กล่าวว่า เพลงโคราชระยะแรกเล่นแบบเพลงก้อม

2). สันนิษฐานว่าเพลงโคราชมาจากการลอกเลียนแบบจากเพลงพื้นบ้านภาคกลางอาจเป็นเพราะเพลงโคราชมีรูปแบบและวิธีการเล่นเพลงคล้ายกับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง เช่น เพลงฉ่อย ความคล้ายคลึงกันส่วนหนึ่งเป็นเพราะลักษณะเพลงโคราชเป็นเพลงร้องโต้ตอบชาย หญิง เช่นเดียวกับเพลงพื้นบ้านภาคกลางดังกล่าวข้างต้น และอีกประการหนึ่งเป็นเพราะเพลงโคราชเป็นเพลงมีขั้นตอนในการเล่นเพลงเป็นลำดับชัดเจน มีเนื้อหาของเพลงที่ใกล้เคียงกันหรือไม่ใช้เครื่องดนตรีประกอบจังหวะซึ่งเหมือนกันกับเพลงฉ่อย

3). เพลงโคราชวิวัฒนาการมาจากความเป็นคนเจ้าบเจ้ากลอนของคนในสังคมสมัยก่อนกลายมาเป็นเพลงก้อม และเพลงโคราชตามลำดับ

โดยสรุปเกี่ยวกับตำนานเพลงโคราชมียุทธสันนิษฐานที่หมอเพลงหลายท่านเชื่อว่าน่าจะเป็นไปได้คือ เพลงโคราชมาจากอินเดียโดยพระยาเข้มเพชรเป็นผู้นำมาพร้อม ๆ ลีเก และลำตัด โดยให้ลีเกอยู่ที่กรุงเทพฯ ลำตัดอยู่ที่จังหวัดทางภาคกลางและเพลงโคราชอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ฉะนั้นเพลงโคราชในระยะแรกๆ จึงเป็นเพลงก้อม คนที่เรียนรู้เพลงโคราชมาจากพระยาเข้มเพชร ชื่อ “ตาจัน บ้านสก” อยู่ที่ “ชุมชนบ้านสก” ติดสถานีรถไฟชุมทางถนนจิระ เพลงพื้นเมืองของชาวนครราชสีมา ถือว่าเป็นการละเล่นทางวัฒนธรรมด้านดนตรีและเป็นเพลงของชาวโคราช

1.2 พัฒนาการของเพลงโคราช

เพลงพื้นบ้านของชาวนครราชสีมาที่อยู่หลายชนิด แต่เพลงที่มีการศึกษาค้นคว้า มีการประยุกต์และมีพัฒนาการมาอย่างยาวนานมาจนถึงปัจจุบันนี้คือ เพลงโคราช ซึ่งมีความเป็นมาและพัฒนาการดังนี้ (เพชร สุวรรณภาชน์, 2544)

ระยะที่ 1 ช่วงปี พ.ศ.2456 เพลงโคราชเล่นครั้งแรกสมัยท้าวสุรนารี (ย่าโม) มีลักษณะเป็นเพลงก้อม (ก้อมเป็นภาษาโคราชและภาษาอีสาน แปลว่า สั้น เพลงก้อม หมายถึงเพลงสั้น ๆ ว่าโต้ตอบกล่าวลอยๆ ทั้งที่มีความหมายลึกซึ้ง หรือไม่มีความหมายเลยก็ได้) เนื้อหากล่าวถึงวิถีชีวิต หลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนา มีหลักฐานน้อยมาก ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ในปี พ.ศ. 2456 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เสด็จมาโคราชเพื่อทรงเปิดถนนจอมสุรางค์ยาตร์และเสด็จไปอำเภอพิมาย มีหมอเพลงท่านหนึ่งชื่อนายหรี บ้านสันเทียะ หรือบ้านสวนข่า ได้มีโอกาสร้องเพลงโคราชถวายจนได้รับพระราชทานยศเป็น “ขุนอภัยหรี”

เนื้อหาของเพลงส่วนใหญ่เป็นเพลงก้อมหรือเพลงสั้นๆ การเล่นเพลงมีความเรียบง่ายปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ชาวบ้านเป็นทั้งผู้เล่นและผู้ฟังเพลง มักกล่าวถึงวิถีชีวิตความเชื่อ หลักธรรม คำสอนในพระพุทธศาสนา คติสอนใจ

กำป็น บ้านแท่น (นายกำป็น ข่อยนอก) ศิลปินแห่งชาติและหมอเพลงโคราชที่มีชื่อเสียงในยุคปัจจุบัน กล่าวถึงความเป็นมาของเพลงโคราชไว้ว่า ความเป็นคนเจ้าบเจ้ากลอนของคนโคราชในการเกี่ยวพาราสิที่ต้องพูดจาเป็นคำคล้องจองกัน เป็นที่มาของเพลงโคราชในยุคแรก การใช้ปฏิภาณไหวพริบโต้ตอบกันของชาวบ้าน จังหวะการพูดเมื่อผสมกับเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยโคราชซึ่งเป็นเสียงสูง ๆ ต่ำๆ จึงทำให้เกิดเป็นทำนองเพลงที่มีจังหวะและทำนองของภาษา เรียกว่าเพลงก้อม

ระยะที่ 2 ปี พ.ศ.2457-2495 เพลงโคราชพัฒนาจากเพลงก้อม กลายมาเป็น เพลงคู่สองเพลงคู่สี่ เพลงคู่หก เพลงคู่แปด มีหมอเพลงที่มีชื่อเสียง มีการเก็บรวบรวมหลักฐานการเล่นเพลงโคราชไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เนื้อเพลงกล่าวถึงวิถีชีวิตชาวนครราชสีมา ยุคเกษตรกรรม การทำนาทำไร่ การใช้แรงงาน การพบปะเพื่อนฝูง เป็นการว่าเพลงกระทบกระเทียบ ลองปฏิภาณ เอาแพ้อาชนะกัน คล้ายกับการเล่นเพลงฉ่อยของภาคกลาง หมอเพลงจะต้องเป็นผู้มีความสามารถสูงกว่าเพลงแต่ละครั้งนาน หมอเพลงยังไม่ได้รวมตัวกันเป็นคณะเพลง เจ้าภาพที่ต้องการหาเพลงไปเล่นจะต้องไปติดต่อว่าจ้างที่หมอเพลงเอง ตามบ้านของหมอเพลงให้ครบ 4 คน ซึ่งอาจจะอยู่กันคนละตำบลหรืออำเภอ

ระยะที่ 3 ปี พ.ศ.2496-2520 จากการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีขึ้นที่บริเวณหน้าประตู ชุมพล และทางการได้จัดงานเฉลิมฉลองชัยชนะของท้าวสุรนารีเป็นประจำทุกปี ความเจริญด้านการคมนาคมทำให้หมอเพลงมีโอกาสได้พบปะ และรวมตัวกันมากขึ้น จึงมีผู้รวบรวมหมอเพลงตั้งเป็นคณะเพลงโคราช การว่าเพลงไม่เอาแพ้อาชนะ

กันเหมือนแต่ก่อน ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นเวลาทีเพลงโคราชพัฒนาการรูปแบบมาสู่การเล่นเพลงโคราชแค้น

ระยะที่ 4 ปี พ.ศ.2521-2539 กล่าวถึงสังคมเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม เนื้อหากล่าวถึงการไปทำงานที่กรุงเทพฯ ทำงานต่างประเทศ ต่างแดน เริ่มมีเทคโนโลยีเข้ามาแทนที่เพลงโคราชดั้งเดิมเริ่มหมดความนิยม

ระยะที่ 5 พ.ศ.2540-ปัจจุบัน วิถีชีวิตของชาวโคราชมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากวิถีชีวิตในสังคมเกษตรกรรมเข้าสู่สังคมเกษตรกึ่งอุตสาหกรรม ด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นการแพร่กระจายของวัฒนธรรมดนตรีตะวันตก เข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้นทำให้ความนิยมของผู้ฟังเพลงเปลี่ยนไป หลายคนหันไปฟังเพลงลูกทุ่ง และเพลงตามสมัยนิยม ในขณะที่ผู้ฟังเพลงโคราชแบบดั้งเดิม ก็ลดจำนวนลงเรื่อยๆ สภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในโลกของข้อมูลข่าวสารไร้พรมแดนนี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อเพลงโคราชแทบทุกด้าน จึงทำให้เกิดเพลงโคราชประยุกต์ หรือ “เพลงโคราชชิง” ซึ่งเป็นเพลงที่ผสมผสานวัฒนธรรมเพลงโคราชดั้งเดิมกับวัฒนธรรมดนตรีตะวันตกเข้าด้วยกัน

1.3 รูปแบบการแสดงเพลงโคราช

จากการศึกษารูปแบบการแสดงเพลงโคราชจากอดีตจนถึงปัจจุบัน แบ่งได้ดังนี้ เพลงโคราชแบบดั้งเดิม เพลงโคราชแค้น และเพลงโคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชชิง

1). เพลงโคราชแบบดั้งเดิม เป็นเพลงที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งเป็นเพลงโต้ตอบ ลักษณะเป็นการแสดงแบบพื้นบ้านดั้งเดิมทั้งรูปแบบ เนื้อหาและวิธีการเล่น ผู้ชมส่วนใหญ่มักเป็นผู้สูงอายุเพราะมีเนื้อหาค่อนข้างฟังยาก ต้องตีความโดยมีเนื้อหาจะแสดงถึงวิถีชีวิตของคนในสังคมแง่มุมต่างๆ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา มีการเล่นเป็นเรื่องราวและเป็นขั้นตอน รวมทั้งแทรกความสนุกสนานไว้ในรูปความบันเทิงขึ้นอยู่กับภูมิภาคไหวพริบของหมอเพลง

2). เพลงโคราชแค้น เริ่มเป็นที่นิยมภายหลังการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เมื่อปี พ.ศ.2477 จากความเชื่อที่ว่าท้าวสุรนารีชอบฟังเพลงโคราช และถ้าบ่นทำนด้วยเพลงโคราชก็จะได้รับความสำเร็จตามที่บ่นไว้ รูปแบบการแสดงเพลงโคราชแค้นเหมือนเพลงโคราชแบบดั้งเดิม แต่มีข้อจำกัดคือ เวลาที่ใช้ในการแสดงมีจำกัด เช่น ครึ่งชั่วโมงถึงหนึ่งชั่วโมง

3). โคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชชิง มีรูปแบบการแสดงคล้ายกับการแสดงของวงดนตรีเพลงลูกทุ่ง หมอลำ แต่เป็นการผสมผสานการเล่นเพลงโคราชแบบดั้งเดิมเข้าด้วย ลักษณะคือจัดเวทีคล้ายเวทีแสดงคณะเพลงลูกทุ่ง มีการจัดและตกแต่งเวทีให้สวยงาม มีการจัดระบบแสง สี เสียง ให้เป็นที่สนใจของชม (ขนาดของเวทีและอุปกรณ์ประกอบอื่นๆ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงกับ ผู้ว่าจ้าง) ใช้เครื่องดนตรีสากลมาประกอบการแสดง จัดให้มีหางเครื่องหรือนักเต้นประกอบการแสดงด้านหน้าเวที มีการนำเพลงลูกทุ่งหรือกลอนหมอลำมาใช้ในการแสดง หรือประยุกต์ใช้ภาษาโคราชในการร้อง

2. สภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเพลงโคราชจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

สภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเพลงโคราชนั้น ในที่นี้ผู้ศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ช่วงกล่าวคือ ช่วงที่ 1 หมายถึง ช่วงปี พ.ศ.2456-พ.ศ.2520 และช่วงที่ 2 หมายถึง ช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ.2521 จนถึงปัจจุบัน ตลอดระยะเวลาของการดำรงอยู่ของเพลงโคราช นับตั้งแต่สมัยท้าวสุรนารีจวบจนถึงปัจจุบัน เพลงโคราชผ่านการท้าทายจากบริบททางสังคมมาอย่างต่อเนื่อง จากปัจจัยต่างๆ ทำให้เพลงโคราชมีพลวัตรทั้งส่วนที่สูญหายไป ส่วนที่ยังดำรงอยู่และส่วนที่มีความเปลี่ยนแปลงไป (หนึ่งฤทัย ขอบผลกลาง, 2554) ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้สรุปสภาพการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเพลงโคราช ดังนี้

เพลงโคราช	ช่วงที่ 1 (พ.ศ.2456-2520)	ช่วงที่ 2 (พ.ศ.2521-ปัจจุบัน)
บริบทโดยภาพรวม	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีสื่ออื่นเป็นคู่แข่ง - นำเสนอเรื่องทีสอดคล้องกับวิถีชีวิต - รูปแบบการนำเสนอที่สนุกสนาน แตกต่างจากการพูดคุยทั่วไป - การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี 	<ul style="list-style-type: none"> - มีสื่อบันเทิงชนิดต่างๆ เพิ่มมากขึ้น - เข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจเพื่อสร้าง ความเข้มแข็งและพลังต่อรอง - มีการรวมตัวกันเป็นสมาคมเพื่อร่วมกันอนุรักษ์และสืบสานแก่คนรุ่นหลัง
รูปแบบการแสดง	<ul style="list-style-type: none"> - การแสดง/การละเล่น พื้นบ้าน - การแสดงแก้บน 	<ul style="list-style-type: none"> - การแสดงแก้บน - การรับจ้างแสดงในงานต่างๆ ในรูปแบบการแสดงแบบดั้งเดิม
	<ul style="list-style-type: none"> - การรับจ้างแสดงในงานต่างๆ ในรูปแบบการแสดงแบบดั้งเดิม 	<ul style="list-style-type: none"> - การรับจ้างแสดงในงานต่างๆ ในรูปแบบเพลงโคราชซึ่ง (คำว่าเพลงโคราชซึ่ง เกิดจากอาจจะเห็นแบบอย่างจากหมอลำซึ่ง คำว่าซึ่ง หมายถึง การใช้จังหวะและท่วงทำนองที่สนุกสนาน)
จำนวนผู้แสดง	<ul style="list-style-type: none"> - หญิง 2 คน ชาย 2 คน - นักแสดงหรือหมอลำ จะเป็น ครูเพลงรุ่นเก่าที่มีความเชี่ยวชาญ 	<ul style="list-style-type: none"> - กรณีเป็นการแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิม นักแสดงหรือหมอลำ หญิง 2 คน ชาย 2 คน เป็น ครูเพลงรุ่นเก่าที่มีความเชี่ยวชาญ - กรณีเป็นการแสดงเพลงโคราชซึ่ง จะมีนักแสดง นักดนตรีและองค์ประกอบต่างๆ มากกว่าแบบดั้งเดิม (ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้จ้าง)
ผู้จ้างและผู้ชม	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้จ้างสนใจว่าจ้างหมอลำที่มีชื่อเสียง 	<ul style="list-style-type: none"> - ผู้จ้างส่วนใหญ่สนใจจ้างคณะ เพลงโคราชซึ่ง ขณะเดียวกันก็ยังจ้างเพลงโคราชแบบดั้งเดิม โดยจัดเวลาแสดงก่อนการแสดงเพลงโคราชซึ่งในเวทีเดียวกัน - การแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิม ได้รับความนิยมน้อยลง (คนตั้งแต่อายุ 40 ปี ขึ้นไปยังให้ความสนใจอยู่) - วิทยุรุ่นให้ความสนใจเพลงโคราชซึ่ง มากกว่าเพลงโคราชแบบดั้งเดิม
โอกาสในการแสดง	<ul style="list-style-type: none"> - เล่นเพลงโคราชแก้บนท้าวสุรนารี - ห้ามแสดงในงาน เช่น งานแต่งงาน 	<ul style="list-style-type: none"> - เล่นเพลงโคราชแก้บนท้าวสุรนารี - มีการเปลี่ยนแปลงและแตกต่างจากอดีตอย่างชัดเจน (ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้จ้าง ไม่มีข้อห้ามหรือคะลำ เหมือนสมัยดั้งเดิม)
การแต่งกาย	<ul style="list-style-type: none"> - หมอลำหญิงนุ่งผ้าจุกหางหรือโจงกระเบน เสื้อแขนกระบอก เป็นเสื้อรัดรูปไม่มีปก ไม่จำกัดสี ใช้ผ้าสไบเฉียงพาดไหล่ มีดอกไม้หรือพลูจิบทัดหู 	<ul style="list-style-type: none"> - หมอลำหญิงนุ่งผ้าจุกหางหรือโจงกระเบน เสื้อแขนกระบอก เป็นเสื้อรัดรูปไม่มีปก ไม่จำกัดสี ไม่มีสไบเฉียงพาดไหล่และไม่มีดอกไม้หรือพลูจิบทัดหู ใช้เครื่อง

เพลงโคราช	ช่วงที่ 1 (พ.ศ.2456-2520)	ช่วงที่ 2 (พ.ศ.2521-ปัจจุบัน)
	- หอมเพลงขายนุ่งผ้าจุงหางหรือ โจงกระเบนหรือผ้าม่วง เสื้อคอกลม ไม่จำกัดสี มีผ้าขาวม้าคาดเอว	ลำอางแทนการประแป้ง - หอมเพลงชายแต่งการเหมือนช่วงที่ 1 และมีการใช้เครื่องลำอาง
	(ภาษาโคราชเรียก เคียนพุง) บางคนแขวนพระเครื่อง	- เพลงโคราชซึ่ง แต่งกายตามแบบ สมัยนิยม เน้นสีสันสวยงาม หญิงมักนุ่งกระโปรงสั้น ชายใส่สูท สากลและการแต่งกายพื้นบ้าน ใช้ เครื่องลำอางและเครื่องประดับ
การจัดเวทีการแสดง	- ใช้บริเวณลานบ้านที่มีบริเวณกว้าง และใช้เครื่องมือ เครื่องใช้วางแสดง ตำแหน่งกลางเวที - เมื่อมีการว่าจ้างหอมเพลงมาแสดง จึงได้มีการทำเวทีสำหรับการแสดง ไม่ใหญ่นัก (มีเสา 4 เสา ยกพื้นสูง หลังคามุงด้วยก้านมะพร้าว - ระยะเวลาร้องปากเปล่า การให้ แสงสว่างใช้ตะเกียงหรือจุดได้ ระยะต่อมามีการใช้เครื่องเสียงและ ใช้ไฟฟ้าในการให้แสงสว่าง	- การแสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิม ยังคงให้มีเวทีแสดงแบบเดิมอยู่ แต่ไม่ยึดตามความเชื่อที่มีมาแต่เดิม ใช้ความสะดวกของผู้จ้างในการทำ เวทีเป็นหลัก - การแสดงเพลงโคราชซึ่ง จัดเวทีคล้าย เวทีแสดงคณะเพลงลูกทุ่ง มีการจัด และตกแต่งเวทีให้สวยงาม มีการ จัดระบบแสง สี เสียง ให้เป็นที่ สนใจของชม (ขนาดของเวทีและ อุปกรณ์ประกอบอื่นๆ ขึ้นอยู่กับ ข้อตกลงกับผู้ว่าจ้าง) - ใช้เครื่องดนตรีสากลมาประกอบ การแสดง - ใช้เพลงลูกทุ่งหรือกลอนหอมลำมาใช้ ในการแสดง หรือประยุกต์ใช้ภาษา โคราชร้องแทน

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

1. เกี่ยวกับตำนานเพลงโคราช มีข้อสันนิษฐานที่หอมเพลงหลายท่านเชื่อว่าน่าจะเป็นไปได้คือ เพลงโคราชมาจากอินเดีย โดยพระยาเข้มเพชร เป็นผู้นำมาพร้อม ๆ ลีเก และลำตัด โดยให้ลีเกอยู่ที่กรุงเทพฯ ลำตัดอยู่ที่จังหวัดทางภาคกลาง และเพลงโคราชอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ฉะนั้นเพลงโคราชในระยะแรกๆ จึงเป็นเพลงก้อม คนที่เรียนรู้เพลงโคราชมาจากพระยาเข้มเพชร ชื่อ “ตาจัน บ้านสก” อยู่ที่ “ชุมชนบ้านสก” ติดสถานีรถไฟชุมทางถนนจิระ เพลงพื้นเมืองของชาวนครราชสีมา ถือว่าเป็นการละเล่นทางวัฒนธรรมด้านดนตรีและเป็นเพลงของชาวโคราช

2. รูปแบบของการของเพลงโคราช อาจแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ เพลงชาวบ้าน สำหรับเล่นในยามว่างงานหรือเพื่อความสนุกสนาน เช่น การลงแขกในการทำนา ลักษณะคือไม่ต้องมีพิธี ไม่ต้องสร้างเวที หรือ “โรงเพลง” และไม่มีการแต่งกายแบบหอมเพลงอาชีพ และเพลงอาชีพ เป็นการแสดงในงานฉลองหรือสมโภชต่างๆ เช่น งานบวชนาค ทอดกฐิน งานประจำปี หรือเล่นแก้บนโดยผู้ประกอบอาชีพเพลงโคราชนี้เรียกว่า “หอมเพลง” ซึ่งการแสดงจะเป็นแบบพิธีการ มีเวที การแต่งกายตามแบบของหอมเพลงและมีการไหว้ครู เป็นต้น รูปแบบในลักษณะนี้หอมเพลงจะได้รับค่าตอบแทนและมีการว่าจ้างให้แสดง

3. การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเมื่อปี พ.ศ.2477 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้เพลงโคราชได้รับความนิยมและพัฒนาสู่การเป็นธุรกิจบันเทิงและสร้างศิลปินเพลงโคราชมานกระทั่งปัจจุบัน กล่าวคือ เพลงโคราชกลับเริ่มเป็นที่

นิยมภายหลังการสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี เมื่อปี พ.ศ.2477 จากความเชื่อที่ว่าท้าวสุรนารีชอบฟังเพลงโคราช และถ้าบนท่ายด้วยเพลงโคราชก็จะประสบความสำเร็จตามทีบนไว้ รูปแบบการแสดงเพลงโคราชแก่นบนเหมือนเพลงโคราชแบบดั้งเดิมแต่มีข้อจำกัดคือ เวลาที่ใช้ในการแสดงมีจำกัด เช่น ครึ่งชั่วโมงถึงหนึ่งชั่วโมง

4. การรวมตัวกันโดยการจัดตั้งเป็นคณะเพลงโคราช เพลงโคราชได้เข้าสู่กระบวนการทางธุรกิจเพื่อสร้างความเข้มแข็งและพลังต่อรอง มีสำนักงานสำหรับรับงานแสดงในสมโภชหรืองาน แก้บน มีหัวหน้าคณะซึ่งมักเป็นหมอเพลงที่มีชื่อเสียง มีบทบาทในการประสานหมอเพลงโคราชและ ผู้มาติดต่อว่าจ้าง โดยการรวมตัวเป็นคณะเพลงโคราชนั้นนางสองเมือง อินทรกำแหง เป็นผู้ริเริ่มตั้งขึ้นเป็นคนแรก เมื่อปี พ.ศ. 2499 ตั้งอยู่ที่ถนนสุรนารายณ์และต่อมาก็มีคณะต่างๆ ตั้งขึ้นอีกหลายคณะ ข้อดีคือ ทำให้สะดวกในการติดต่อว่าจ้างไปเล่น ข้อไม่ดีคือเมื่อหมอเพลงอยู่คณะเดียวกันก็รู้ชั้นเชิงและฝีปากกันทำให้ฟังไม่สนุกสนาน

5. การรวมตัวกันก่อตั้งเป็นสมาคมเพลงโคราช เพื่ออนุรักษ์และสืบสานศิลปะการแสดงเพลงโคราช โดยเฉพาะการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง ได้แก่การสอนเพลงโคราชในสถานศึกษาต่างๆ ตามหลักสูตรท้องถิ่น มีการปลูกจิตสำนึกลูกหลานชาวโคราชให้หันมาภาคภูมิใจในวัฒนธรรมแขนงนี้มากขึ้น และในปัจจุบันเทศบาลนครนครราชสีมาได้ให้การสนับสนุน เช่น ได้จัดสถานที่สำหรับเล่นเพลงโคราชไว้บริเวณอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ซึ่งในสมัยก่อนเพลงโคราชจัดแสดงบริเวณลานโล่งด้านในศาลเจ้าตรงข้ามอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ซึ่งมีพื้นที่ค่อนข้างจำกัด และชาวโคราชจำนวนไม่น้อยเห็นว่า สถานที่ไม่เหมาะสมต่อการจัดแสดงเพลงที่เป็นที่โปรดปรานของท้าวสุรนารี แต่เมื่อมีการบูรณะพื้นที่บริเวณสวนอนุสาวรีย์แล้ว หมอเพลงโคราชจึงได้ออกมาแสดงบริเวณเวทีด้านข้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีให้ดูสมเกียรติแก่การแสดงเพื่อแก่นบนท้าวสุรนารี

6. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเป็นเพลงโคราชประยุกต์หรือเพลงโคราชซึ่ง มีรูปแบบการแสดงคล้ายกับการแสดงของวงดนตรีเพลงลูกทุ่ง หมอลำ แต่เป็นการผสมผสานการเล่นเพลงโคราชแบบดั้งเดิมเข้าด้วย ลักษณะคือจัดเวทีคล้ายเวทีแสดงคณะเพลงลูกทุ่ง มีการจัดและตกแต่งเวทีให้สวยงาม มีการจัดระบบแสง สี เสียง ให้เป็นที่สนใจของชม (ขนาดของเวทีและอุปกรณ์ประกอบอื่นๆ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงกับ ผู้ว่าจ้าง) ใช้เครื่องดนตรีสากลมาประกอบการแสดง จัดให้มีทางเครื่องหรือหนักเต็นประกอบการแสดงด้านหน้าเวที มีการนำเพลงลูกทุ่งหรือกลอนหมอลำมาใช้ในการแสดง หรือประยุกต์ใช้ภาษาโคราชในการร้อง

อย่างไรก็ตามปัจจุบันเพลงโคราชแบบดั้งเดิมได้รับความนิยมโดยเฉพาะเพลงโคราชแก่นบนท้าวสุรนารี อันเป็นความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา การแสดงในงานต่างๆ ผู้ว่าจ้างส่วนใหญ่สนใจจ้างคณะเพลงโคราชซึ่ง และมีบางงานให้แสดงเพลงโคราชแบบดั้งเดิมก่อนการแสดงเพลงโคราชซึ่งในเวทีเดียวกัน

7. ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเพลงโคราช คือ สภาพเศรษฐกิจและอิทธิพลของสื่อต่างๆ ที่ส่งผลต่อรสนิยมของกลุ่มผู้ฟังรุ่นใหม่ ประกอบกับกระแสการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยโลกาภิวัตน์

ปัจจุบันเพลงโคราชยังได้รับความนิยมจากผู้ฟังที่สูงอายุอยู่มากโดยเฉพาะในชนบท หมอเพลงโคราชยังคงมีรายได้จากการไปเล่นเพลงในงานกฐิน ผ้าป่า บวชนาค และงานอื่นๆ อยู่เสมอๆ และมีหมอเพลงบางส่วนมีรายได้จากการเล่นเพลงแก่นบนที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีและที่วัดศาลาลอย

8. การดำรงอยู่ของเพลงโคราช ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาตั้งแต่สมัยท้าวสุรนารีจวบจนถึงปัจจุบัน เพลงโคราชผ่านการท้าทายจากบริบททางสังคมมาอย่างต่อเนื่อง จากปัจจัยต่างๆ ทำให้เพลงโคราชมีการเปลี่ยนแปลง โดยมีส่วนที่สูญหายไป ส่วนที่ยังดำรงอยู่และส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ หนึ่งฤทัย ขอบผลกลาง (2554) ที่ศึกษาวิถีเพลงโคราช : มิติและพลวัตของความเปลี่ยนแปลง พบว่ามิติที่ยังดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง มิติที่เกิดความเปลี่ยนแปลงคือ ขนบของการแสดง ภาษาที่ใช้รวมทั้งสถานภาพของหมอเพลงโคราช มิติที่ยังดำรงอยู่คือสุนทรียะของบทเพลง การไหว้ครูและการแต่งกาย ขนบของการแสดงไม่มีมิติใดที่สูญหายไป เพียงแต่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปบ้างเพื่อความอยู่รอดของเพลงโคราช สะท้อนให้เห็นความสามารถในการปรับตัวของเพลงโคราชเพื่อให้เข้า

กับสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อการดำรงอยู่ และการสืบทอดของศิลปวัฒนธรรมเก่าแก่ของจังหวัดนครราชสีมา หรือ เมืองโคราชสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กษมา มั่งประยูร. (2544). การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงเพลงโคราชคณะกำป็น บ้านแท่นและคณะแสงสม
ชิต. ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ถาวร สุงกง. (2536). เพลงโคราช : การศึกษาในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์. กรุงเทพฯ : ศิริอักษร.
- ถาวร สุงกง และคณะ. (2526). เพลงโคราช. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครราชสีมา : ศิริอักษร.
- ถาวร สุงกง และคณะ. (2522). เพลงโคราชการศึกษาในเชิงวิเคราะห์วิจารณ์. นครราชสีมา : วิทยาลัยครู
นครราชสีมา.
- นาก สุงกง (ขุนสุงกงศึกษากร). (2520). เพลงพื้นเมืองของโคราช. วัฒนธรรมไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
นครราชสีมา : ตราเสือการพิมพ์.
- ปรีชา อุตระกุล. (2526). เพลงโคราช: อดีตถึงปัจจุบันในการสัมมนาเรื่องเพลงโคราช. นครราชสีมา : วิทยาลัย
ครูนครราชสีมา.
- ปรีชา อุตระกุล. (2530). วัฒนธรรมพื้นบ้านนครราชสีมา. นครราชสีมา : โคราชออฟเซท.
- ปัทมา บุญอินทร์. (2537). การปรับตัวของเพลงพื้นบ้าน: ศึกษากรณีเพลงโคราช จังหวัดนครราชสีมา.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระครูโสภิตธรรมประยุต. (2550). การศึกษาพุทธจริยธรรมที่ปรากฏในเพลงโคราช. ปริญญาโท พุทธศาสตร์
มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เพชร สุวรรณภาชนี. (2543). เพลงโคราช: การศึกษาทางมานุษยวิทยาการดนตรี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เพียงพิมพ์ กองวารี. (2556). การศึกษาภาษาและการสะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนคนโคราชผ่านเนื้อหาเพลง
โคราช. ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. 2554. เพลงโคราชเฉลิมพระเกียรติ. นครราชสีมา:
มิตรภาพการพิมพ์.
- หนึ่งฤทัย ขอผลกลาง. 2554. วิถีเพลงโคราช : มิติและพลวัตของความเปลี่ยนแปลง. สาขาวิชาเทคโนโลยี
สารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.